

LA FEMOSA

REVISTA D'OPINIÓ I
INFORMACIÓ LOCAL

A R T E S A D E L L E I D A

NÚMERO 146
JULIOL-AGOST 1993

LA FEMOSA

**REVISTA D'OPINIÓ
I D'INFORMACIÓ
LOCAL**

NÚMERO 146

JULIOL-AGOST 1993

EDITA: AGRUPACIÓ
CULTURAL "LA FEMOSA"
CARRER DELS GALLART, 7
ARTESA DE LLEIDA

SEGONA ÈPOCA
DIPÒSIT LEGAL : L- 264-1981

AMB EL SUPORT DE:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Diputació de Lleida

Ajuntament d'Artesa de Lleida

Membre de:

(≡) **ACPC**
Associació
Catalana
de la Premsa
Comarcal

Els articles que apareixen a
les planes de **LA FEMOSA**
reflecteixen únicament
l'opinió de llurs signants

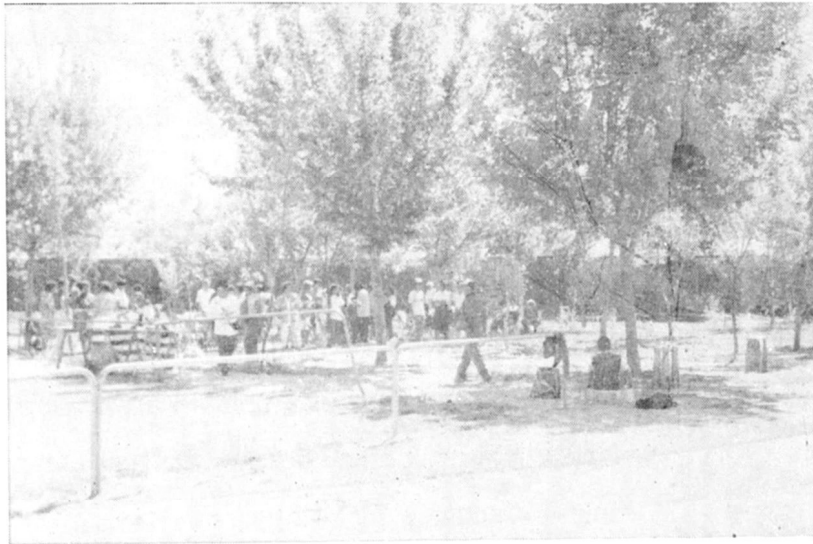
PÒRTIC

Ara a l'estiu, el nostre poble s'omple de tota mena de persones forasteres que venen, no a estiuejar com fan alguns, sinó a treballar a la recollida de la fruita. Entre tota aquesta gent es nota, sobretot, la presència (cada any més nombrosa) de magrebís, d'algun negre (a Artesa no hi han tingut tirada) i d'alguns europeus (del centre) i, fins i tot, sudamericans. Hi ha també molts espanyols vinguts de gairebé totes les regions de l'Estat. Tota aquesta barreja d'homes i dones dona al nostre poble un aire cosmopolita que, si no estèssim tan atrafegats, podríem gaudir contemplant els trets fisonòmics diferenciadors de les distintes ètnies i potser també, i tant de bo, ens adonaríem de la llengua que fem servir per a comunicar-nos amb aquests forasters.

És un fet quotidià prou sabut que, als espanyols, els parlem sempre en castellà sense preocupar-nos si entenen o no la llengua catalana. Per aquest mateix costum de parlar en castellà als forasters, parlem també en espanyol a l'altra gent que ve de més enllà de les fronteres de l'Estat. És un fet lamentable i ensems preocupant que parlem sempre en castellà als magrebís encara que no l'entenguin, però que, per la nostra insistència l'entendran ben aviat; aprendran el castellà tot convivint entre nosaltres i, en canvi, no aprendran el nostre idioma. Aquest fet paradoxal és tan cert que sembla increïble.

Si les coses lingüísticament parlant ens van tan malament, és més per culpa nostra que dels altres, ja que molts cops és la nostra pròpia insensatesa la que fa perillar la supervivència d'aquest idioma, nostre, que tant ens fa patir.

Potser comença a ser hora de deixar-nos de romanços i de voler aparentar ser educats i, fins i tot, amables amb els altres a costa de sacrificar l'ús de la nostra llengua. El nostre país, la nostra cultura, la nostra llengua només sobreviuran si nosaltres actuem amb responsabilitat, utilitzant sempre (a casa nostra) la llengua que ens és pròpia; de llengua, com de pàtria, només en tenim una encara que puguem fer ús d'altres.

Diferents actes de la Festa Major.
- Bitlles - Correfoc - Exposició - Concert.

ÍNDIX

PÒRTIC / 1

NOTES I NOTÍCIES / 4

ARTESA DE LLEIDA A FAVOR
DE LA NATURA / 7
Per Alternativa Ecologista d'Artesa

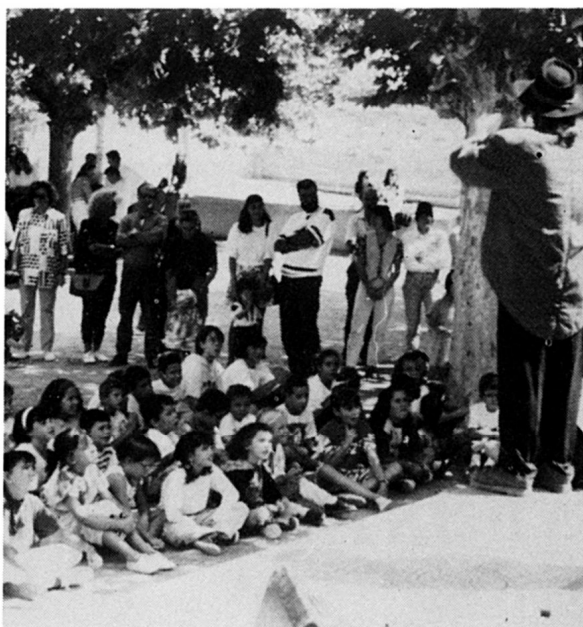
RAÇA DE CAÏM / 9
Per Caïm Rocaguinarda

AMB POQUES PARAULES / 12
Per Felip Gallart i Fernàndez

LA SÍNDROME DE LA
GRANOTA BULLIDA / 13
Per Jomaes

LA CABRA I LA GALLINA / 15
Per Gerard Calderó

FOLKLORE ARTESENC / 16
Per A. C.

La portada

Animació per la canal·lia.

NOTES I NOTÍCIES DE JULIOL I AGOST

NOVA ETAPA EN EL PROCÉS DE RECOLLIDA SELECTIVA

El consistori d'Artesa de Lleida, va repartir uns fulls per tota la població en el quals es dóna a conèixer que a partir del proper dia 20 de juliol canviarà el sistema de la recollida de residus sòlids urbans.

D'aquesta manera s'inicia un pas més en el procés de la recollida selectiva de la brossa amb posterior reciclatge i elaboració

del compost que es realitzarà a la planta construïda per a tal fi a la partida La Serra.

Així! el nou calendari establert de recollida de materials ser el següent:

Dilluns, dimecres i divendres,- brossa
Dimarts,- papers
Dijous,-plàstics

ELECCIÓ DE LES DUES FESTES LOCALS PER A 1994

L'Ajuntament d'Artesa de Lleida a la seva sessió del passat dia 27 de juliol va acordar les dues festes locals per a l'any 1994, fixades pels dies 17 de gener, dilluns (Festa de Sant Antoni) i el dia 19 de març dissabte (Sant Josep).

Aquestes festes tenen caràcter retribuït i no recuperable, i conformen juntament amb les festes escollides pel Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya, les festes oficials del nostre municipi per l'any 1994.

ENGUANY SENSE FESTA DELS FANALETES

L'Agrupació Cultural La Femosa, durant molts anys ha estat l'encarregada d'organitzar la tradicional Festa dels Fanalets per Sant Jaume,

Aquesta festa tan típica de la nostra poblacióenguany no s'ha dut a terme a causa de la manca de pressupost per executar-la.

PLUJA D'ESTELS

(dimecres dia 11 -dijous dia 12 d'agost)

La nit del dimecres al dijous, la gent d'Artesa també va sortir a veure l'anunciada pluja d'estels que aquella nit havia de caure.

L'alternativa ecologista d'Artesa, va organitzar per aquest dia una xerrada a les 10 del vespre a casa la vila, on va explicar en que consistia el fenomen i es van donar una serie de pautes per tal de poder descifrar i localitzar els diferents estels que aquella nit es van veure.

Posteriorment s'instal·là un observatori al sec a la partida del Baluart, al peu de la

carretera que condueix cap a Aspa, al qual acudírem un centenar de persones per tal de poder veure amb tranquil·litat l'esperada pluja.

Les anomenades llàgrimes de Sant Llorenç foren escasses i tot i que alguns aguardaren fins a darrera hora, l'espera no fou suficientment recompensada.

Malgrat tot la trobada científica fou un èxit, i va servir, si més no, per tal que molta gent es fixés per primer cop en la immensitat i profunditat del cel.

APROVACIÓ DEL PROJECTE D'EDIFICI PER A DEPENDÈNCIES MUNICIPALS (PRIMERA FASE)

L'Ajuntament d'Artesa de Lleida va procedir a l'aprovació inicial del projecte de construcció d'un edifici que ha d'ubicar-se al solar propietat municipal conegut amb el nom de l'Abadia.

El projecte aprovat ha estat tramés al Departament de Governació i a l'Excma.

Diputació de Lleida per tal d'incloure'l dins de les subvencions que s'atorga dins el Pla d'obres i Serveis de Catalunya de l'any 1994.

L'esmentat projecte ha estat redactat per l'arquitecte Sr. Jaume Fresquet i Folch i el seu pressupost és de //24.943.859, // ptes.

FESTA MAJOR D'ARTESA 1993

(del 26 al 29 d'agost)

Tal com va quedar-se en una Assemblea popular celebrada a la Sala de la Llar del poble d'Artesa de Lleida a finals de l'any 1992, i atés que les circumstàncies econòmiques no són massa benignes per a tots els sectors i especialment per al col·lectiu que viu de la pagesia, es va suprimir un dia de Festa Major a més a més d'una sèrie d'actes, per tal de rebaixar el pressupost a repartir entre tots els veïns d'Artesa.

D'entre els actes significatius que enguany varen mancar a la nostra Festa Major, podem citar la rostida de vedell la qual es va convertir en rostida de carn de

porc (bistecs, botifarra negra i llonganissa), i els focs d'artifici que en anys anteriors posaven el punt final a la Festa Major.

Malgrat tot el programa de la Festa, fou replet de diversos i variats actes per a totes les edats, alguns dels quals van haver d'ajornar-se com a conseqüència del mal temps, com fou el cas de la Tercera Transcanal.

Malgrat el temps molt fresc que va fer, la gent va sortir a gaudir de l'única i "encongida" Festa Major que se celebra a Artesa. Esperem per que en etapes posteriors recuperi la seva amplitud i dinamisme.

Animació per la canalla.

Ballada de la sardana a la nit.

ARTESA DE LLEIDA

A FAVOR DE LA NATURA

Finalment estem situats al principi de l'objectiu que ens havíem proposat de fa uns anys ençà: no llençar tota la brossa a la mateixa galleda de les escombreries i d'aquí a l'abocador per tal que es podreixi i contamina: aire, aigua, terra hem aconseguit de separar bona part dels diferents components: vidre, plàstic, paper, piles (de moment), recuperar-ho per tal que torni a sortir: paper, vidre, plàstic... nous i així, en un cicle incabable, on no es malment res. Això vol dir:

- no expol.liar la natura dels seus recursos naturals.
- no contaminar.
- estalviar energia perquè el cicle fins al producte acabat és més curt.
- educar la nostra sensibilitat cap al respecte d'allò que ens envolta.
- augmentar la vida i la qualitat de la mateixa al nostre planeta tan malmés.

Tot això i molt més significa la nostra acció: separar els materials.

La planta per a fer adob orgànic ja està construïda, d'ací a no gaire temps els pagesos del nostre terme podran consumir un adob biològic de primeríssima qualitat, sense el perill de trobar-hi trossos de plàstic i altres materials inorgànics, produït amb les nostres pròpies deixalles. Per tant comptat i debatut la quantitat de brossa que no

s'aprofitarà serà ben poca: només aquella en què vagin empegats estretament dos materials i no es puguin separar. Això vol dir també que el nostre actual abocador municipal serà molt petit i tindrà vida per molts anys, en comptes d'anar ocupant terrenys perquè la brossa ens envaeix. Penseu que a Catalunya anualment es produeixen 2.000.000 de tones d'escombreries. Això equival a l'amplada d'un camp de futbol de 90 pisos d'alçada. Si tots els habitats de Catalunya separessin els materials per al posterior reciclat la brossa quedaria reduïda a un 10%. Imagineu-vos quants avantatges ecològics i econòmics comportaria aquesta actitud ciutadana. D'ací a poc la Generalitat de Catalunya, ben segur que ja ho heu sentit pels mitjans de comunicació, té la intenció de fer separar la brossa a totes les poblacions amb més de 4.000 habitants. A Europa la majoria de països ja fa anys que recuperen materials per això nosaltres n'hem d'importar de l'estranger (sobretot d'Alemanya). És del tot incoherent que nosaltres llencem els materials i els haguem després d'importar de fora i pagar materials, ports ... El Departament de Medi-Ambient de la Generalitat haurà de fer una bona gestió informativa i sensibilitzadora si vol tenir èxits. A part caldrà controlar la xarxa

d'empreses recuperadores i bastir una gestió àgil i funcional. Si falla alguna cosa, l'honorable intent pot tenir problemes. Els desitgem des d'aquí molta sort pel bé de tots.

El projecte d'Artesa de Lleida és un projecte pioner a Catalunya. El Departament de Medi-Ambient de la Generalitat el té amb molta consideració, possiblement la nostra experiència sigui exportable a altres municipis i serveixi de guia per a altra gent que s'hi està introduint. Tant de bo!.

Per tot això que acabem d'esmentar us animem un cop més que participeu amb entusiasme i estigueu ben segurs que aquesta actitud de solidaritat amb la natura és una de les més dignes que hagi pogut consolidar el poble d'Artesa. Darrera aquesta actitud hi ha la col.laboració des de fa sis cursos escolars de:

Els alumnes de 8^è de bàsica des del curs 87-88 fins l'actual.

El claustre de professors de l'Escola Pública *Els Tilers*.

Les Associacions de Pares d'Alumnes.

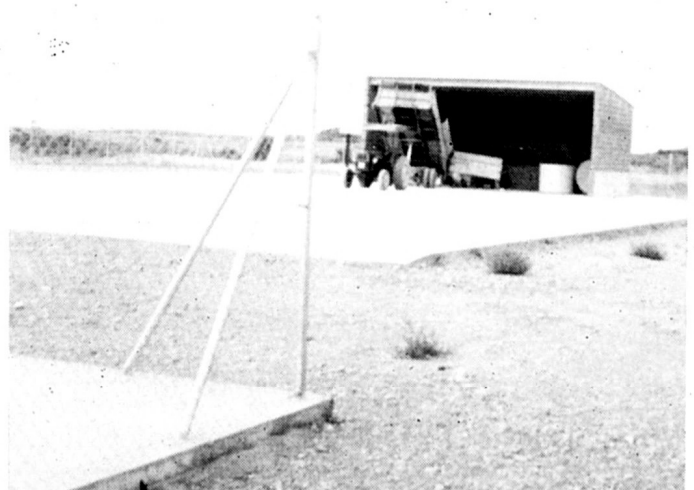
El Consistori Municipal (l'anterior i l'actual).

Ecotècnia (cooperativa d'Energies Alternatives) redacció del projecte.

Tota la població sense la qual totes les bones intencions no haguessin valgut res.

Endarrera queden els problemes, entrebancs i neguits que hem hagut de vèncer i que no us expliquem perquè ja és aigua passada. Cal mirar esperançats cap al futur, un futur que volem sa, clar i net, esperem el vostre recolzament com fins ara. Gràcies.

Alternativa Ecologista d'Artesa

Estrena de la planta recicladora.

RAÇA DE CAÏM

Sóc un pirata a Mallorca, un dels quaranta lladres d'Ali Babà, un trabucaire perdut que reclama la part d'amor que pertoca. Sóc Robin Hood dins del bosc, Guillem Tell, Barbarroja, el Comte Arnau, el nyerro Rocaguinarda i, si ho voleu, també puc ser jo mateix, només que això és tan difícil i en el guió només em permeten fer malvestats. Fora de la llei me'n ric com un perdulaire vora la forca. I de tu que no em vas voler, mala pècora, perquè no tenia ni dot. Frankenstein, el Comte Dràcula, l'home llop, Mr. Hyde, l'home del sac, el dimoni escuat, el banyeta dels pastorets i molts més: sóc la por que alimenten els reis per justificar llurs fermalls.

Sóc, ja ho sabeu, una mala criaatura que no s'atura enlloc. No tinc llar, ni sostre, ni un mal aixopluc on pugui romandre dos dies seguits. Vaig sempre a salt de mata. Sóc una bèstia del bosc, un llop estepari, un saltejador de camins, un saltamarges fugitiu, la fera ferotge del conte que menjava princeses.

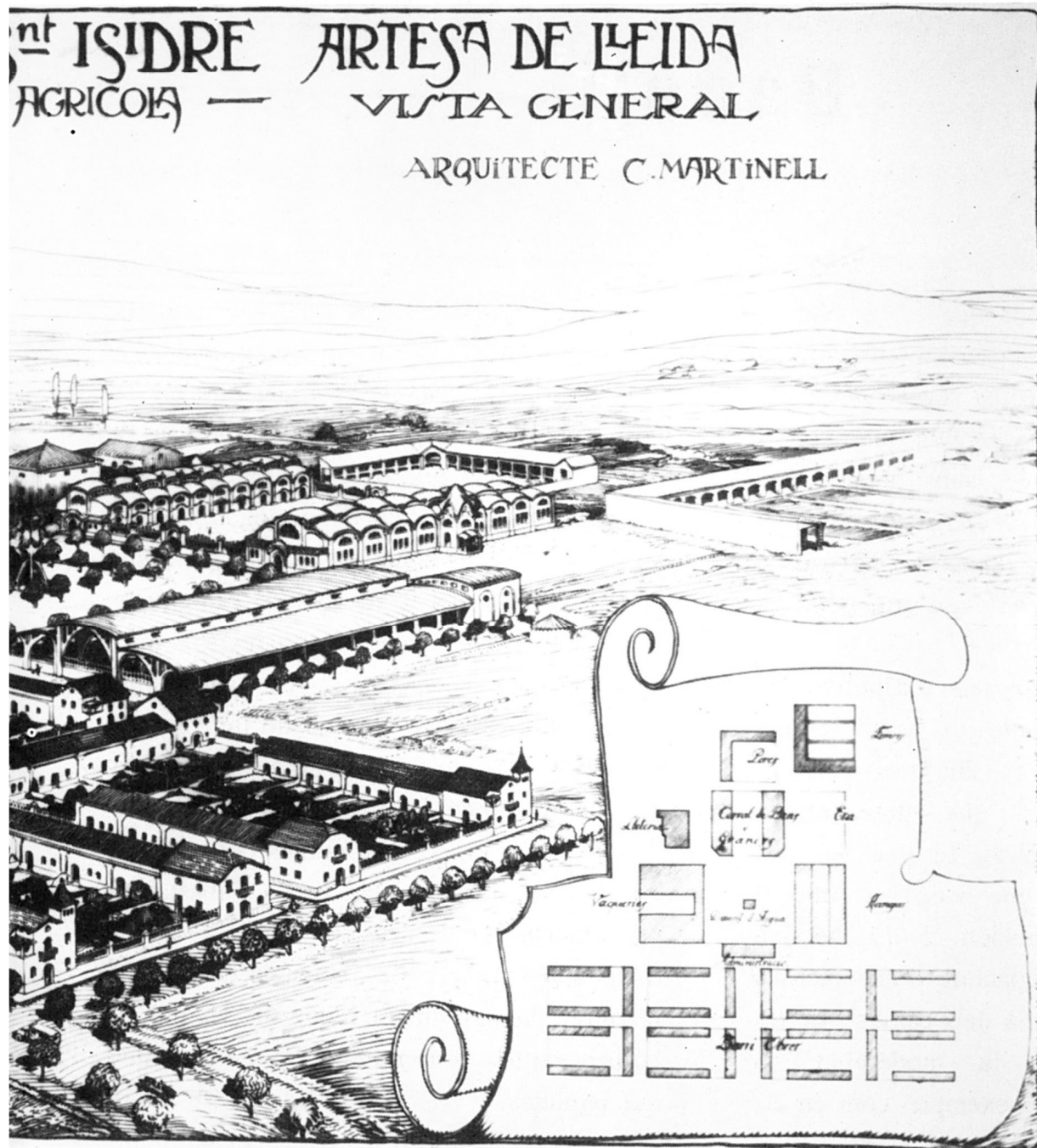
Donen cent unces d'or pel meu cap. Però que faríeu sense mi. Us sóc tan necessari, des l'origen del món que surto en els contes: raça de Caïm. Governadors, rics hisendats, reis, cavallers de blanca armadura, àngels, cardenals, beneficiaris de la catedral, bisbes i papes, alcaldes, generals, advocats, jutges, agents secrets, presidents

de govern, profetes, gurús, tots els polícies del món necessiten dels meus serveis. No us n'adoneu, ja sé que vaig contra el meu ofici: sóc un invent de tèrbols plans de domini. Al seu costat només sóc un pobre aprenent. Demà em casaré amb les dues germanastres d'aquella bleda de la Ventafocs.

Caïm Rocaguinarda

Del 6 de maig al 6 de juny passats es va poder visitar a la Seu Vella de Lleida una extraordinària exposició titulada *Cent Anys de Catalanisme*, organitzada pel Departament de Governació de la Generalitat de Catalunya, en la que pel fet d'exposar-se a LLieda hi havia alguns plafons dedicats a les comarques lleidatanes, amb textos dels historiadors lleidatans Romà Sol i M. Carmen Torres i també s'edità un diari -la Veu del Segre- amb alguns articles sobre el tema. D'aquest diari ens cridà l'atenció la imatge que ocupa aquesta pàgina i que hem volgut reproduir com a primícia per als nostres lectors. Es tracta de l'ambiciós projecte del Sindicat de Sant Isidre, encarregat per la junta d'aquest sindicat a l'arquitecte Cesar Martinell pels volts de l'any vint, un dels arquitectes més prestigiosos de Catalunya, que preveu la construcció d'una completa ciutat agrària, formada per vivendes i diversos edificis relacionats amb l'agricultura i ramaderia.

La visió d'aquesta fotografia fou una gran sorpresa i ens produí una immensa alegria, ja que desconèixiem la seva existència. Per aquest motiu iniciàrem una intensa recerca per trobar l'original del projecte, cosa que logràrem a l'arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya de Barcelona, però de tot el projecte només es conservava en aquest arxiu l'original en color de la vista que reproduïm i un pressupost de les obres que inclou el projecte, manca però tota la memòria, que no sabem si existí en algun moment. Per aquest motiu ens adreçem a tots els lectors per demanar-los que si tenen algun document sobre el Sindicat de Sant Isidre que ens ho comuniquin, per insignificant que pugui semblar ens pot ser de gran ajuda per conèixer la història d'aquest sindicat, que representa una de les etapes més fosques de la història del nostre poble, possiblement pel trist final que tingué aquesta sindicat.

AMB POQUES PARAULES

Badall

Fa molt de temps que no escolto la paraula que titula aquest escrit referida al tros de pa xapat, que entre les seves dues parts conté companatge. Una paraula que avui ha quedat gairebé en desús, substituïda per la incorporació tardana *entrepà*, en el millor del casos, o per altres com el barbarisme *bocadillo*, o el mot *sandvitx* d'origen també estranger.

Les paraules quan deixen d'utilitzar-se queden en una situació de lenta agonia marcada per l'oblit, en una mena de *in articulo mortis* fins que desapareixen definitivament i completa. El trist del cas, referit al terme que ens ocupa, és que el producte al qual correspon *badall* té una més que provada capacitat d'adaptació i supervivència, més enllà dels canvis i de les transformacions que la modernitat ha imposat. No passa, per exemple, com en els mots *tupi*, *bast*, *jou* i tants estris que el progrés ha arraconat i que, per conseqüent, les seves correspondències verbals han deixat d'emprar-se. A més la paraula *badall*, entranyablement nostra (del ponent català), té una bella sonoritat i s'adapta plenament al concepte que defineix; millor, penso, que el mot *entrepà* i no cal dir *bocadillo* o *sandvitx*, els quals hauriem de rebutjar per una simple raó de militància lingüística.

La desaparició de qualsevol paraula és una vertadera pèrdua cultural que ens empobreix. Les paraules formen part de la nostra ideosincràcia, del nostre tarannà, de la herència cultural que passa de pares a fills, que fa que siguem d'una determinada forma i no d'una altra. Es sabut de tots el progressiu empobriment del vocabulari lingüístic general: cada vegada tenim un registre més escarransit i estandaritzat. A més, substituïm mots que ja existien en la nostra llengua per uns altres de foranis, un fet només explicable per un sentiment d'inferioritat vers altres cultures. Un procés que només pot corregir una millor conscienciació cap a l'abast i la importància que tenen els mots: a través d'ells aprenem les coses, entenem el món i a nosaltres, diem, estimem, rebutgem, vivim... Si ho pensem bé, com diu el poeta, no som més que paraules.

Es necessari dir les coses pel seu nom. Qui estima els mots de la seva parla s'estima ell mateix, s'accepta plenament. Mengem bons badalls i si volen que diguin missa.

Felip Gallart i Fernández

La síndrome de la granota bullida

Amb el permís dels lectors de La Femosa, voldria escriure un vell conte (em penso que es xinés), o tal vegada és de l'horta de Lleida, tampoc no importa massa el lloc.

El Joan i el Pere, eren dos pagesos de la partida de Butsènit. Els dos gaudien d'unes porques de terra. Poques però suficients per fer-hi un bon hort, que els donava el suficient per menjar exquisides hortalisses tot l'any i a més per engrorsir un parell de porcs i unes quantes gallines.

Durant l'estiu s'ajuntaven de tant en tant al bo de mig dia, i es feien una *catxapanda* amb dues dotzenes de cargols. Una de les tantes vegades mentres asaborien la *catxapanda* el Joan li va dir al Pere *-Ja començo d'estar-ne tip, any rera any fer el mateix, vols que et digui una cosa? vull comprar uns quants jornals de terra i plantar-los de fruiters, i si tu vols podríem fer companyia i comprar-ne molta més.*

El Pere li va contestar *-Mira Joan t'ho agradeixo que hakis pensat amb mi, però a mi no m'agrada ser empresari, per la qual cosa continuaré amb el meu hort, els porcs i les gallines.*

El Joan va comprar un grapat de jornals de terra els va aplanar i els va plantar d'una extensa varietat d'arbres fruiters... els arbres varen créixer i el Joan hagué de comprar tractor, atomitzadora, esbroçadora, esporgadora automàtica, un toro per carregar els palots a la carreta...

Com que la producció anava cada cop més, no podia donar l'abast per portar-ho a la plaça (el mercat). El Joan tot capficat va contactar amb d'altres pagesos que més o menys pensaven com ell, per convèncer-lo de fer una Cooperativa.

Mans a l'obra, i amb crèdits per aquí i per allà varen pujar la Cooperativa. Fred normal i fred d'atmosfera controlada, toros porta-palets, gerents, secretaris i subsecretaris, ordinadors, L'Europa, el M.C.E., el tractat de Mastrhich i el sumsumcorda els demanaven cada cop més qualitat i qualitat, tamanys super-grossos i de colors impecables, cap verrugueta, cap clotet.

Compradors que no paguen, vividors que no treballen, tècnics i més tècnics convertien el pagès en un ésser quaximadament inútil, i els socis cada vegada més manejats davant tan tecnicisme i burrocràcia.

Per últim les cooperatives opten per ajuntar-se amb d'altres per fer front a aquest mercat tan agressiu i sortir amb una sola marca als mercats Europeus, *Trinaranjus* és el nom escollit, i ...?

El Joan en una tarda d'aquelles clares de tardor va passar per Butsènit a veure el seu amic Pere. El va trobar al seu hort que acabava de collir les últimes tomates per estendre-les al canyís i preparava els caballons per plantar les cols i bròquils per a l'hivern *-Hola Pere!. Encara continues fent la rutina de sempre, home siguis més*

emprenedor i fes com jo, quilos i més quilos de fruita diners i més diners, i ara que s'apropa la jubilació a descansar com tot un home, que la vida són quatre dies.

El Pere li contesta -. carai tantes coses has hagut de fer per arribar a la jubilació i descansar com tu dius? doncs jo t'he de dir que mai no m'ha preocupat la jubilació, ja que des que vares deixar l'hort per fer-te empresari-agricultor, sempre he descansat quan he volgut, he mirat el sol i les bromes amb plaer, he contemplat el vol dels mixons i he sentit el

seu cant, cosa que tu pel que has explicat no saps ja el que és tot això. Joan m'alegro que et vagi tot molt b'e, però jo vull continuar fent l'hort, tenir cura dels porcs i les gallines i sentir el cant dels ocells.

JOMAES

La síndrome de la granota bullida, consisteix. Que en ser la granota un animal de sang freda, si la poses a bullir amb aigua, li arriba la mort sense adonar-se'n.

C.F.Artesa jugant contra l'amater U.E.Lleida.

La cabra i la gallina

Una cabra llantiosa, ambiciosa, banyuda, banyada, peluda i pelada, va tenir un cabrit llantiós, ambiciós, banyut, banyat, pelut i pelat, si la cabra no hagués estat llantiosa, ambiciosa, banyuda, banyada, peluda i pelada, el cabrit no hagués sortit llantiós, ambiciós, banyut, banyat, pelut i pelat.

Una gallina pinta, bibiripinta, bibirigorda, prestigiosa i sorda, va tenir sis fills pints, bibiriopints, bibirigordos, prestigiosos i sords, si la gallina no hagués estat pinta, bibiripinta, bibirigorda, prestigiosa i sorda, els seus fills no haguessin sortit pints, bibiriopints, bibirigordos, prestigiosos i sords.

Gerard Calderó, 13 anys

FOLKLORE ARTESENC

Jocs i entreteniments (20)

JOCS DE ROTLLO

De jocs de *rotllo* o de *rotllana* (quan la canalla feia un cercle o rodona) n'hi ha de diferent mena, d'alguns dels quals ja n'hem parlat, però quan diem *jocs de rotllo* ens referim a un tipus de joc (només de nenes) que tenen un funcionament semblant, ja que es desenvolupen sempre al ritme d'una cançó. Aquests els hauríem de dividir encara en *jocs de rotllo en moviment* i *jocs de rotllo aturat*; els primers són aquells que es mou tota la rotllana a diferència dels segons que la rotllana es manté immòbil tot dansant, al seu entorn, una o més jugadores.

D'aquests jocs n'hi havia molts en llengua castellana (que progressivament s'anaven imposant) alguns dels quals ja eren popularíssims, com per exemple:

*La rueda de la patata
comeremos enselada
la que comen los señores;
naranjitas y limones.
etc. etc.*

* * * * *

*El patio de mi casa
no es particular
se llueve i se moja
como los demás
etc etc*

Hem de dir, però, i és normal que ho diguem, que nosaltres només ens hem dedicat a recuperar els jocs que es feien en llengua catalana, perquè al cap i a la fi, eren els autèntics tradicionals o, si més no, els més genuïns.

Tot i la profunda castellanització de la nostra

societat, hem aconseguit extreure de la memòria de les nostres àvies (sobretot de la tia Elvira -Elvira Castillo- i de la Josepa del tres -Josepa Bonet-, que no els ho podem agrair mai prou) encara un bon grapat d'aquesta mena de jocs, tot i que sovint (i és comprensible) només hem pogut anotar cançonetes, ja que tot el desenvolupament sense del joc no el recordaven, però sí que hi jugaven fent una rodona.

Encara que hem dit que aquests entreteniments eren exclusius de xiquetes, això no vol dir que circumstancialment es posés a la rotllana algun xiquet (sobretot dels més petits), perquè algun cop hi jugaven els nens i nenes d'un mateix carrer, quan els nens no eren gaires per a muntar un altre joc.

Començarem parlant dels jocs de rotllo en moviment que també se'n deia, segons els casos, *jocs de ball rodó*.

OLLES OLLES DE VI BLANC

Totes les jugadores (com més millor) s'agafaven de les mans i anaven giravoltant (tota la rodona) al ritme d'aquesta cançó:

*Ja toquen a diana
que el rei ha de marxar.
No ploros Marieta
que el rei ja tornarà
i et portarà un manto
de vint-i-cinc colors.
Olles olles de vi blanc
totes plenes de fang,,
fang de maduixa,
gira la caduixa.
Qui girarà?
La Maria de cara enlla.*

Quan deien: *Qui girarà?* deien el nom d'una xiqueta (sense cap ordre) i llavors aquesta havia de girar-se de cara enfora, tornar-se a agafar de les mans i seguir dansant mirant de cara enfora. Quan es tornava a acabar altre cop la cançó una altra xiqueta es girava de cara enfora, i així darrera de l'una l'altra fins que totes les jugadores dansaven mirant enfora. Després es deixaven de les mans i acabaven el joc donant-se cops de cul: *culades al boc*.

EL PETIT VAILET

Sempre agafades de les mans, les xiquetes anaven dansant al ritme d'aquesta cançó:

*El petit vailet
de matí es llevà.
Agafa l'arada (o la llaura)
i se'n va a llaurar.
La criada jove
li duu l'esmortzar;
un topí de sopes
i un crostó de pa
i una adingadeta
per a acompanyar.
Al mig de la via
una font n'hi ha.
Pel que vulgo beure
s'ha d'aginollar,
de ginolls a terra
i el porró a la mà

Jugarem a córrer
qui més correrà.
Tu aniràs pels alts
jo aniré pel pla.*

Quan deien: *lo que vulgo veurel s'ha d'aginollar*, totes les jugadores es deixaven de les mans i s'agenollaven i aixecaven la mà simulant beure amb porró. Llavors s'aixecaven i tornaven a agafar-se, acabant la cançó rodolant molt més depressa.

UN ROSER DE ROSES BLANQUES

Quan començava aquest joc, totes les jugadores de la rotllana estaven agafades de les mans. N'hi havia una que restava sola al mig de totes. En començar a cantar tota la rodona girava cap a un costat, mentre que la jugadora sola dansava en sentit contrari:

*Un roser de roses blanques
que a l'abril han de florir.
Tan amigues que érem antes
ara hem hagut de renyir.
Hem renyit per poca cosa
a l'aurella t'ho diré:
per molt que te'n rebaixos
amiga no te'n siré.*

*La xunga, la cata-xunga
la xunga del canissú.
Campanes de Manila
i sabates de xerol.*

*En el cuarto que yo duermo
hay una puerta limón;
hay una puerta que sale,
sale de mi corazón.*

Com podem veure per la cançó, aquest joc constava de tres parts. A la primera es desenvolupava com ja hem indicat més amunt. A la segona part les jugadores es deixaven de les mans, la del centre es posava de cara a una jugadora (la que la triés o la que s'aturava al seu costat), llavors totes les jugadores es posaven les mans a la cintura i començaven a dansar (tirant els peus endins i enfora, però sense moure's del lloc). A la tercera part, la jugadora del centre agafava la mà de la xiqueta del seu davant, i tot fent-li passar el braç per sobre del cap, li feia donar una volta i l'empenyia cap al centre, col·locant-se ella al seu lloc a la rotllana, i recomençava el joc.

TRES PASSOS N'HE DAT EN TIERRA

Com en el joc anterior, totes les jugadores, menys una, es donaven les mans, però aquesta (la jugadora sola) dansava per fora de la rotllana. Com que la cançó és dialogada (encara que la cantessin totes) s'ha d'entendre que una part l'havien de dir les de la rotllana i l'altra la que feia d'escudera del rei:

*-. Tres passos n'he dat en tierra
no sé si el rei dirà res.*

*De las tres hijas que tienes
si tienes una para dar.*

*-. Si las tengo o no las tengo
no las tengo para dar;
del pan que Dios nos ha dado
también ellas comerán.*

*-. Me'n torno desconsolada
cap al palacio del rey.*

*-. Torna, torna escudelleta
la més guapa te'n diré.
La més guapa, la més linda
la ponsella del roser.*

*-. Aquesta en prenc per esposa
per a marit i muller.*

*-. Jo te'n suplico escullera
que me la governos bé.*

*-. N'estarà ben gobernada
i en cadira d'or sentada.*

*Dormirà als braços del rei
adiós prenda mi clavel.*

Quan la que feia d'escudera deia: *aquesta en prenc per esposa* s'aturava darrera una jugadora, la qual es deixava de les mans i es girava. Quan la cançó deia: *adiós prenda mi clavel*, l'escudera agafava de la mà i tot fent-la passar per sobre del cap, li feia donar una volta i l'estirava enfora.

NOTA:

Sobre aquest joc, Joan Amades diu que se'n coneixen moltíssimes versions i que, fins i tot, a Catalunya Nord (i encara més enllà) es deien versos en castellà. La versió que hem recollit a Artesa ens ha sorprès agradablement perquè la

considerem molt bona.

SOTA SOTA CAMBRA

D'aquest joc hi havia una jugadora que s'agenollava al mig de la rotllana i una altra dansava per fora, la resta de jugadors feien el rotllo agafant amb les mans la punta de la faldilla de la qual quedava fent com una mena de campana, dins la mateixa, les altres jugadores hi posaven les espadenyes o altres objectes. La jugadora de fora anava dansant al ritme de la cançó:

*Sota, sota cambra
n'hi ha una senyora
que en ven xocalati
a quatre la onça.*

*A tres quarteres
a tres quartans.*

*Per ara en prenc aquesta
per a morir en descans.*

Quan deia: *per ara en prenc aquesta ...*, la jugadora de fora, estirava la xiqueta del rotllo, la qual en sortia i es posava al darrera de la jugadora de fora. La cançó recomençava i així, ara una, ara l'altra, totes les xiquetes anaven deixant la faldilla de la jugadora del centre per a afegir-se a la rècula que anaven formant les de fora. Quan només quedava la jugadora agenollada (que no es movia del seu lloc) totes les altres jugadores li anaven a demanar la *clau de l'hort* (la jugadora agenollada simulava ser la propietària d'un hort on hi havia tota mena de fruites delicioses). Entre unes jugadores i l'altra s'encetava un diàleg: les unes li demanaven la clau de l'hort i l'altra s'hi negava dient, com excusa, que se li menjarien les fruites més bones. Les altres li deien que no, que només es menjarien les dolentes. A l'últim els la donava i les xiquetes feien com si anessin a l'hort i s'atipessin de tota mena de fruites. Quan ja n'estaven ben tipes anaven a tornar-li la clau, la qual simulaven que li llençaven d'un tros lluny tot dient-li: *Ens hem menjat les figues madures i hem*

deixat les verdes. Llavors la jugadora agenollada s'aixecava i arplegava les espadenyes que havien quedat vora seu en caure de la faldilla i els les llençava per si en podia tocar una, i si no en tocava cap les havia d'empaitar per tocar-ne una amb les mans la qual seria la que restaria agenollada al centre de la rotllana, en començar el joc.

COQUES I MOSSES

Les jugadores de la rotllana mantenien, cantant, un diàleg amb una jugadora que quedava fora de la rodona:

- *Coque i mosses?*
- *Quina voleu?*
- *La més guapa de totes!*
- *Quina sirà?*
- *La Maria, si la puc agafar.*
- *No l'haureu, no l'haureu, etc.*

Quan la jugadora de fora ja havia dit el nom de la jugadora que volia agafar, aquesta es posava al centre del rotlló i totes les altres es posaven a rodolar més depressa al seu entorn tot cridant: *no l'haureu, no l'haureu, no l'haureu*, per dificultar que l'altra la pogués agafar. Quan l'agafava recomençava el joc.

ARA QUE LA MARE NO HI ÉS

Aquest joc és molt semblant a l'anterior, en aquest, però, hi ha dues nenes que no fan rotllana i simulen ser mare i filla. En començar el joc, mare i filla són dins la rodona, la mare diu a la filla que ha d'anar a missa o a comprar, però abans de marxar li mana tot un seguit de feines que haurà de fer mentre ella serà a fora. La mare surt del cercle i tot seguit les jugadores es posen a ballar tot cantant:

*Ara que la mare no hi és,
salto i ballo, salto i ballo.
Ara que la mar no hi és,
salto i ballo pels carrers.*

Acabada la cançó torna a entrar la mare a la rodona i pregunta a la filla quanta feina havia fet. Quan la filla li respon que no ha fet res, la mare es posa a empaitar-la sortint i entrant de la rotllana per sota els braços de les jugadores, les quals els aixecaven quan passava la filla i els abaixaven a la mare tot intentant que aquesta no la pogués agafar.

LES CLAUS DE SANT JORDI

Vet-aquí un joc que sembla que constava de dues parts, però que, malauradament, les nostres àvies no ens han sabut explicar ben bé el seu complet desenvolupament. Per similitud amb altres jocs que hem trobat al *Folklore de Catalunya* de Joan Amades (Editorial Selecta, 1969) ens sembla que podia anar d'aquesta manera:

Totes les jugadores (menys una que romandria al centre de la rotllana) dansen al ritme de la cançó, després s'aturen i mantenen un diàleg amb la jugadora del centre:

Les claus de Sant Jordi

no sé qui les té:

L'hereu de Belianes

l'hereu de Balaguer

- *Trenqueu anous.*
- *Ai que són fortes!*
- *Trenqueu ametlles.*
- *Ai que són calentes!*
- *Beveu un ou.*
- *Ai que és dolç!*
- *Poseu-hi sal.*
- *Ai que és salat!*
- *Fem una dormideta.*
- *Uuuuuuuuuuu...*

En dir, *fem una dormideta* totes les jugadores s'aturen, aplanen el cap i simulen dormir.

De cap dels jocs de rotlló que ara segueixen no en sabem el seu complet desenvolupament. Les nostres àvies només es recordaven de la cançó

i que la cantaven tot fent una rotllana:

LA MARIETA GUAPA

*La Marieta guapa
porta santuron,
porta quatre cintes
les millors del món.
Quan sirà casada
no les portarà.
Mireu la mocosa
ja vol festejar.*

RODA, RODA MOLINER

*Roda, roda moliner,
una coca de paper,
si em fas caure et mataré.
Ai lo ruc.
Ai lo porc.
Ai los morros de pebrot.*

APA NENS I NENES

*Apa nens i nenes
si voleu venir
a collir figuetes
a l'hort del padrí.
Sé una figuereta
que és molt apropet,
són de coll de dama
i el punxó llarguet.*

PEPITO BONITO

*Pepito bonito
que fas aquí dalt?
ni trenco ametlles
pel pobre pardal.
No cal que les trencos
també és morirà
amb flors i violes
l'haurem d'enterrar.

Sant Martí en va fer la crida:
Mixonet s'ha menjat la figa.
Si la figa no fa suc
lo mixonet està perdut.*

AL CARRER DE DALT

*Al carrer de dalt
n'hi ha una finestreta.
Passa un cavaller
tira una pedreta.
Torna a passar
li torna a tirar.
Passa un cavall blanc
tot ple de corones,
tira confits
i a mi no me'n dóna.
Quan la mare tindrà un nen
confitura, confitura.
Quan la mare tindrà un nen
confitura menjarem.
Ara que l'ha tingut
confitura, confitura.
Ara que l'ha tingut,
confitura no hi ha hagut.*

JO SÉ UNA CANÇÓ

*Jo se una cançó
de fil i cotó
campanes de plata
i barret de senyor.
Senyor coronel
tanquem a la una,
tanquem a les dos,
farem butifarres
del ventre del gos.*

PASTORET D'ON VENS?

*Pastoret d'on vens?
De la muntanya, de la muntanya.
Pastoret d'on vens?
De la muntanya a veure el temps.
Quin temps fa?
Plou i neva, plou i neva.
Quin temps fa?
Plou i neva i nevarà.*

